

DOROTA CZYKIER-WIERZBA
Uniwersytet Gdański

PROBLEMY TWORZENIA TRÓJSZCZEBŁOWEJ STRUKTURY BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH

1. Przyczyny tworzenia trójszczebłowej struktury banków spółdzielczych

W 1996 roku minęła 135 rocznica działalności na ziemiach polskich spółdzielczości bankowej. Banki spółdzielcze w Polsce powstawały mniej więcej w tym samym czasie, jak pierwsze banki spółdzielcze w Europie Zachodniej⁽¹⁾.

W 1975 roku w wyniku połączenia Centralnego Związku Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych i Banku Rolnego utworzony został państwowo-spółdzielczy Bank Gospodarki Żywnościowej, w którym 54% udziałów posiadał Skarb Państwa, a 46% banki spółdzielcze⁽²⁾. Przyczyny utworzenia BGŻ argumentowano tym, iż nie można prowadzić skutecznej polityki rolnej, kiedy Bank Rolny obsługuje socjalistyczną część rolnictwa i duże inwestycje, zaś spółdzielnie pożyczkowo-oszczędnościowe drobnych producentów rolnych, dla których brak było wystarczających środków. Od momentu powstania Bank Gospodarki Żywnościowej prowadził obsługę finansowo-kredytową państwowego i spółdzielczego rolnictwa, leśnictwa, przemysłu rolno-spożywczego oraz przedsiębiorstw usługowych pracujących na potrzeby rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego. Wykonywał również wobec banków spółdzielczych funkcję centralnego związku spółdzielczego oraz centrali finansowej i organizacyjnej przewidzianą dla centralnych związków spółdzielni; posiadał także uprawnienia w zakresie nadzoru bankowego. BGŻ, jako centralny związek spółdzielczy, reprezentował zrzeszone banki spółdzielcze wobec NBP, administracji państwowej oraz organizacji krajowych i zagranicznych.

Z kolei banki spółdzielcze przejęły w 1975 roku całą obsługę kredytową ludności wiejskiej, łącznie z zadłużeniem z tytułu udzielonych przez Bank Rolny

(1) Szerzej na ten temat pisze L. Klank: W sprawie rekonstrukcji banków spółdzielczych w Polsce. „Wieś i Państwo” 1995, nr 2.

(2) Por. Ustawę „Prawo bankowe” z dnia 12 czerwca 1975 roku (Dz. U. nr 20, poz. 108).

kredytów w wysokości 37 mld (starych) zł⁽³⁾. Ponadto przejęły one obsługę finansowo-kredytową zespołów indywidualnych producentów rolnych, a także kółek rolniczych nie prowadzących ośrodków rolnych, spółek wodnych i ich związków, różnych zrzeszeń rolników (np. zespołów produkcji materiałów budowlanych, grup użytkowników maszyn rolniczych itp.). BS zajmowały się również kredytowaniem rybaków morskich i osadników rybackich oraz udzielaniem kredytów absolwentom średnich i wyższych szkół zawodowych, podejmujących pracę w zakładach resortu rolnictwa i leśnictwa. Ponadto udzielały one kredytów ludności wiejskiej na budownictwo mieszkaniowe, a od 1982 roku także na zakup działek budowlanych, uzbrojenie terenu oraz remonty budynków mieszkalnych. Podkreślić należy, że banki spółdzielcze finansowały, najczęściej jako jedyne na danym terenie instytucje finansowe, gospodarstwa rolne i ich otoczenie. Do początku lat dziewięćdziesiątych kondycja finansowa tych banków nie była najlepsza. Wynikało to z przejętego z Banku Rolnego zadłużenia oraz z centralnie ustalanych stóp procentowych od udzielanych przez te banki kredytów, przyjmowanych depozytów oraz wysokości prowizji i wpłat, a także wysokiego ich opodatkowania. W konsekwencji niski był w tych bankach przyrost funduszy własnych.

Wynika stąd, że w zintegrowanej organizacji BGŻ i BS została skoncentrowana obsługa finansowo-kredytowa rolnictwa, przemysłu rolno-spożywczego i innych ogniw gospodarki żywnościowej, a także rzemiosła oraz prywatnego przemysłu i handlu. Ponadto pod koniec 1988 roku BGŻ rozpoczął prowadzenie własnej działalności oszczędnościowej.

Banki spółdzielcze prowadziły swoją działalność, jak wspomniano, w ramach obligatoryjnego zrzeszenia w Banku Gospodarki Żywnościowej. W praktyce tego rodzaju zależność powodowała, że banki te były ubezwłasnowolnione przez Bank Gospodarki Żywnościowej, który przejął nad całkowitą kontrolę. Stąd rolnicy przestali czuć się właścicielami tych banków, bo faktycznie nimi nie byli. Udział rolnika w typowym banku spółdzielczym wynosił bowiem na początku lat dziewięćdziesiątych około 50 tys. starych zł, a dywidendy miały wartość zgoła symboliczną⁽⁴⁾. Stan taki trwał do 1990 roku tj. do czasu wejścia w życie ustawy z dnia 20 stycznia 1990 roku o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości⁽⁵⁾.

Wraz z uchwaleniem tej ustawy rozpoczął się proces modernizacji systemu spółdzielczości bankowej. Ustawa zniósła bowiem obligatoryjną kontrolę Banku Gospodarki Żywnościowej nad bankami spółdzielczymi, które stały się samodzielnymi i samofinansującymi się podmiotami prawnymi. Po wejściu w życie

(3) Por. T. Wyszomirski: *Przeobrażenia prawno-strukturalne w spółdzielczości bankowej*. „*Bank Spółdzielczy*” 1995, nr 7.

(4) Por. M. Makowiecki: *Bank Spółdzielczy to jest to*. „*Życie Gospodarcze*” 1991, nr 20.

(5) Por. Dz. U. nr 6, poz. 36.

powyższej ustawy, na podstawie przepisów „Prawa bankowego”, stworzona została możliwość zrzeszania się banków spółdzielczych w innych bankach. Jednak zdecydowana większość, spośród działających w 1990 roku banków spółdzielczych, podpisała umowy o charakterze cywilnoprawnym z BGŻ, na mocy których do zadań BGŻ należało:

- reprezentowanie wspólnych interesów zrzeszonych w nim banków spółdzielczych,
- gromadzenie dobrowolnych lokat banków m.in. dla zabezpieczenia ich płynności finansowej,
- udzielanie kredytu refinansowego,
- organizowanie i prowadzenie rozliczeń z budżetem z tytułu dopłat do kredytów preferencyjnych,
- opracowanie ramowych instrukcji i regulaminów do swobodnego wykorzystania przez banki,
- prowadzenie rachunków i rozliczeń pieniężnych.

Ważnym etapem w procesie modernizacji spółdzielczości bankowej była konferencja Banków Spółdzielczych, która odbyła się w Poznaniu w 1991 roku. W konferencji tej brali także udział przedstawiciele: Komisji EWG, Banku Światowego, Europejskiego Związku Banków Spółdzielczych oraz przedstawiciele banków spółdzielczych z: Francji, Holandii, Kanady i USA, którzy obiecali polskim bankom spółdzielczym uruchomienie linii kredytowych oraz pomoc organizacyjną.

Przedstawiciele polskich banków spółdzielczych byli zgodni, co do tego, że należy tym bankom przywrócić samodzielność, samorządność oraz wprowadzić organizację pracy odpowiadającą nowoczesnym normom światowym. Opowiedziano się także wówczas za powołaniem banków regionalnych. Pierwszy z takich banków - Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A. - został utworzony już w 1990 roku w Poznaniu przez 124 banki spółdzielcze. Obok niego powołano również do życia Bank Unii Gospodarczej S.A. w Warszawie i Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni S.A. we Wrocławiu. W tych trzech bankach zrzeszyły się pozostałe banki spółdzielcze, które nie podpisały umowy z BGŻ. W konsekwencji wśród funkcjonujących w 1993 roku 1663 banków spółdzielczych z Bankiem Gospodarki Żywnościowej powiązane były umowami cywilnoprawnymi 1264 banki, 6 było bankami niezrzeszonymi, reszta zaś zrzeszona była w 3 wymienionych wyżej bankach.

Kryzys gospodarczy, który wystąpił po urynkowaniu gospodarki, dotknął szczególnie rolnictwo, rzemiosło i przemysł rolno-spożywczy, a więc dziedziny, w których obsłudze wyspecjalizowana była spółdzielczość bankowa. Skutkiem tego było znaczne obciążenie BGŻ trudnymi kredytami udzielonymi rolnictwu, przemysłowi rolno-spożywczemu oraz AWRSP, która przejęła zadłużenie PGR.

Trudności ekonomiczne tej grupy banków pogłębiły błędy w działalności rad nadzorczych i zarządów części banków spółdzielczych. Według ekspertów Banku Światowego na złą kondycję tej grupy banków wpłynęły również wysokie koszty pozyskania funduszy, wysokie koszty administracyjne, nadmierna koncentracja akcji kredytowej na sektorze rolniczym i przetwórstwie żywności oraz udzielanie w przeszłości kredytów na nieuzasadnione ekonomicznie projekty⁽⁶⁾.

Skutkiem tej sytuacji było ogłoszenie przez NBP (do dnia 25.03.1994 roku) upadłości 14 banków spółdzielczych, w tym 12 należących do BGŻ. Działalność kolejnych 14 banków została przez NBP zawieszona i zgłoszony został wniosek o ich upadłości. Trudna sytuacja ekonomiczna BGŻ i banków spółdzielczych powodowała, że ich formy działania nie odpowiadały potrzebom wsi i rolnictwa. Stąd powstała konieczność restrukturyzacji finansowej BGŻ i sektora banków spółdzielczych w celu uzdrowienia portfela kredytowego tych banków.

2. Podstawowe ogniwa trójszczeblowej struktury banków spółdzielczych i ich zadania

W połowie 1994 roku Sejm uchwalił ustawę o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ, która stworzyła podstawy trójszczeblowej struktury banków spółdzielczych⁽⁷⁾. Taka trójszczeblowa forma organizacyjna stała się dominującym rozwiązaniem w krajach Unii Europejskiej. Najniższy szczebel tej struktury tworzą banki spółdzielcze. Prowadzą one, w myśl ustawy, działalność na obszarze gminy, w której znajduje się ich siedziba, a za zgodą banku regionalnego, na obszarze regionu lub jego części.

Banki spółdzielcze wykonują następujące czynności bankowe:

- prowadzenie rachunków bankowych i rozliczeń pieniężnych,
- przyjmowanie i obsługa wkładów oszczędnościowych i lokat terminowych,
- udzielanie kredytów i pożyczek pieniężnych osobom fizycznym, prawnym i jednostkom organizacyjnym nie mającym osobowości prawnej, zamieszkującym lub mającym siedzibę na obszarze działania banku spółdzielczego,
- przyjmowanie poręczeń,
- przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych,
- przyjmowanie i dokonywanie lokat terminowych w zrzeczającym je banku regionalnym, na warunkach określonych w umowie zrzeczenia,
- wykonywanie operacji czekowych i dyskonta weksli.

(6) Por. M. Ignatowicz: Jak uzdrowić kolosa? „Nowa Europa” z dnia 21.03.1995.

(7) Por. Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 roku o restrukturyzacji banków spółdzielczych i Banku Gospodarki Żywnościowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. nr 80, poz. 369).

Banki spółdzielcze mogą wykonywać również inne czynności bankowe na podstawie uzyskanego upoważnienia od banku regionalnego, z którym zawarły umowę zrzeszenia. Każdy członek banku spółdzielczego obowiązany jest posiadać co najmniej jeden wniesiony udział, przy tym minimalną wysokość udziału członkowskiego określa statut. Udzielenie kredytu lub pożyczki pieniężnej może być uwarunkowane w statucie banku koniecznością posiadania przez kredytobiorcę lub pożyczkobiorcę udziałów w tym banku. Udziały te mogą być pokryte przez potrącenie spłaty. Za straty powstałe w banku spółdzielczym jego udziałowcy odpowiadają do wysokości posiadanych udziałów. Odpowiedzialność ta może zostać podniesiona w statucie banku do podwójnej wysokości wniesionych wkładów.

Prezesa zarządu banku spółdzielczego powołuje i odwołuje rada nadzorcza banku, po zasięgnięciu opinii zarządu banku regionalnego, w którym bank spółdzielczy jest zrzeszony. Rada nadzorcza banku spółdzielczego składa się z co najmniej pięciu osób będących członkami banku. W banku spółdzielczym działa, w charakterze organu opiniotwórczego, komitet kredytowy.

Banki spółdzielcze winny posiadać *fundusze własne* składające się z funduszy: *udziałowego, zasobowego, rezerwowego oraz innych funduszy określonych* w statucie. Ponadto są one zobowiązane do sporządzania sprawozdań finansowych (tj. bilansu oraz rachunku strat i zysków) zgodnie z zasadami określonymi przez prezesa NBP.

Drugi szczebel w systemie spółdzielczości bankowej w Polsce stanowią banki regionalne. Ustawa o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ przewidywała utworzenie dziewięciu banków regionalnych w terminie do 5 miesięcy od dnia wejścia tej ustawy w życie (tj. do 13 stycznia 1995 roku). W myśl ustawy banki spółdzielcze zrzeszają się w banku regionalnym i stają się jego akcjonariuszami. Akcjonariuszowi banku regionalnego przysługuje na walnym zgromadzeniu jeden głos, bez względu na liczbę posiadanych akcji. Poszczególne banki spółdzielcze mogą być zrzeszone tylko w tym banku regionalnym, na którego terenie znajduje się siedziba banku spółdzielczego. Ponadto akcjonariuszami tego banku mogą, w myśl ustawy, zostać również międzynarodowe organizacje finansowe oraz krajowe lub zagraniczne osoby prawne.

Jeżeli zaś chodzi o kompetencje banków regionalnych wykonują one czynności bankowe określone w ustawie - Prawo bankowe, w zakresie ustalonym w decyzji prezesa NBP. Niezależnie od tego banki te:

- reprezentują na zewnątrz, w sprawach wynikających z umowy zrzeszenia, zrzeszone w nich banki spółdzielcze,
- prowadzą rachunki bieżące i rachunki rezerw obowiązkowych zrzeszonych banków spółdzielczych, przeprowadzają rozliczenia międzybankowe oraz operacje finansowe na rzecz tych banków,

- udzielają, zaciągają i obsługują pożyczki pieniężne i kredyty w imieniu i na rzecz banku krajowego,
- udostępniają zrzeszonym bankom spółdzielczym środki finansowe, niezbędne do zapewnienia ich płynności płatniczej,
- naliczają i odprowadzają, za pośrednictwem banku krajowego, rezerwy obowiązkowe zrzeszenia regionalnego,
- wypełniają obowiązki informacyjne za zrzeszone banki spółdzielcze wobec banku krajowego i Narodowego Banku Polskiego,
- kontrolują zgodność działalności zrzeszonych banków spółdzielczych z prawem, statutami i umową zrzeszenia,
- zapewniają obsługę prawną zrzeszonych banków spółdzielczych,
- wykonują inne czynności przewidziane w umowie zrzeszenia.

W bankach regionalnych, podobnie jak w bankach spółdzielczych, działa komitet kredytowy, stanowiący organ opiniotwórczy. Banki te mogą udzielać pożyczek i kredytów: krótko-, średnio- i długoterminowych, gwarancji i poręczeń członkom banków spółdzielczych i klientom wyłącznie po uzyskaniu pozytywnej opinii komitetu kredytowego banku spółdzielczego. Jeżeli natomiast bank regionalny uzna, że ryzyko bankowe związane z udzieleniem kredytu, pożyczki, gwarancji lub poręczenia jest zbyt duże i może narazić bank na straty to, mimo pozytywnej opinii komitetu kredytowego, może ich nie udzielić.

W przypadku banków regionalnych ich kapitał składa się z:

- kapitału akcyjnego,
- kapitału zapasowego tworzonego z zysku netto oraz innych źródeł wynikających z innych przepisów,
- kapitału rezerwowego.

Ustawa przewiduje, że każdy bank regionalny będzie sporządzał zbiorcze (skonsolidowane) sprawozdania finansowe, które obejmują sprawozdania finansowe zrzeszonych w nim banków spółdzielczych i sprawozdanie finansowe banku regionalnego. Podział zbiorczego wyniku finansowego banku regionalnego między banki spółdzielcze będzie dokonywał się zgodnie z zasadami określonymi w uchwale walnego zgromadzenia, przy uwzględnieniu udziału poszczególnych banków spółdzielczych w tworzeniu tego wyniku.

Umowa na podstawie, której zrzeszą się w bankach regionalnych banki spółdzielcze, zapewni więc całej grupie, po konsolidacji finansowej, bezpieczeństwo. Jeżeli bowiem jeden z banków będzie zagrożony wówczas odpowiadać będzie solidarnie cała grupa banków. W praktyce oznacza to, że powstaną grupy banków spółdzielczych bezpieczne także dla deponentów. Dotychczasowe umowy zrzeszenia tego nie zapewniały. Dzięki temu wzrosną też możliwości kredytowe regionalnej grupy banków.

Banki regionalne, zgodnie z ustawą z 1994 roku, są podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych, należnego od dochodów banku regionalnego i banków spółdzielczych wchodzących w skład zrzeszenia regionalnego. Do tej pory każdy bank spółdzielczy płacił oddzielnie podatek dochodowy od osób prawnych. Podkreślić należy, że zasada scalonego obliczania podatku będzie korzystniejsza, bowiem dzięki niej zrzeszenie jako całość będzie płaciło niższe podatki. Zasada scalonego obliczania odnosić się ma również do przestrzegania wskaźników bankowych. W ustawie przyjęto także, że zrzeszone banki spółdzielcze zostaną na rok zwolnione z płacenia podatku dochodowego, a uzyskane z tego tytułu kwoty będą przeznaczone na zwiększenie funduszy zasobowych.

Najwyższy szczebel w trójszczeblowej strukturze skupiającej 9 banków regionalnych i około 1222 banki spółdzielcze tworzy BGŻ pełniący rolę banku krajowego. Od momentu powstania bank krajowy ma wykonywać czynności bankowe w zakresie przewidzianym w jego statucie. Ponadto będzie on prowadził działalność na rzecz banków zrzeszonych oraz zapewniał jednolitość działania zrzeszeń regionalnych. Stąd do zadań banku krajowego należy przede wszystkim:

- zapewnienie stabilnej struktury bankowej i płynności płatniczej zrzeszonym bankom regionalnym oraz zrzeszonym w nich bankom spółdzielczym na zasadach określonych w umowach zrzeszenia,
- prowadzenie rachunków bieżących rezerw obowiązkowych zrzeszonych banków regionalnych i przeprowadzanie rozliczeń międzybankowych tych banków; rozliczenia międzybankowe mogą być przeprowadzane przez banki regionalne według zasad określonych w umowie zrzeszenia z bankiem krajowym,
- dokonywanie lokat i pozyskiwanie, w imieniu zrzeszenia krajowego, środków finansowych na rynkach pieniężnych krajowych i zagranicznych,
- otwieranie placówek zagranicznych banku krajowego i dokonywanie międzynarodowych operacji finansowych,
- rozwijanie działalności komercyjnej zrzeszenia przez określanie preferowanych produktów bankowych, reklamę, marketing i analizy ekonomiczne,
- opracowywanie dla zrzeszenia procedur bankowych, systemów informatycznych i sieci telekomunikacyjnej,
- kontrolowanie sytuacji finansowej zrzeszonych banków regionalnych,
- odprowadzanie, za zrzeszone banki, rezerw obowiązkowych do NBP,
- organizowanie systemu szkoleń zawodowych kadry pracowniczej zatrudnionej w zrzeszonych bankach regionalnych oraz bankach spółdzielczych,

- reprezentowanie zrzeszonych banków wobec władz polskich i międzynarodowych instytucji finansowych, zaciąganie kredytu refinansowego w NBP na rzecz banków zrzeszonych.

Ponadto w ustawie założono, w ramach restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ, utworzenie do 31 grudnia 1995 roku przez BGŻ S.A. i banki regionalne Funduszu Gwarancyjnego. Byłby on tworzony z corocznych wpłat banków regionalnych i BGŻ S.A. w wysokości nie przekraczającej 5% podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym. Stąd wpłaty na ten fundusz pomniejszą w tych bankach podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym. Fundusz ten utworzony zostanie w celu udzielania zwrotnej pomocy finansowej zrzeszonym bankom spółdzielczym i bankom regionalnym. Wynika stąd, że w przekształcenie BGŻ S.A. w bank krajowy, utworzenie banków regionalnych i restrukturyzację finansową banków spółdzielczych.

3. Dotychczasowy przebieg procesu tworzenia struktur zrzeszeniowych

Przekształcenie BGŻ w bank krajowy będzie, jak się zakłada, procesem trwającym kilka lat (od 3 do 5). W tym okresie winna nastąpić restrukturyzacja trudnych wierzytelności banku, poprawa jego i finansowej, restrukturyzacja organizacyjna i funkcjonalna. W związku z tym część dotychczasowych oddziałów BGŻ S.A. wejdzie w strukturę banków regionalnych. Bank ten zaprzestanie udzielania drobnych i średnich kredytów oraz przyjmowania niewielkich depozytów. Stąd działalność detaliczną przejmą banki regionalne i spółdzielcze. BGŻ S.A. będzie natomiast zajmował się dużymi kredytami i depozytami, nowymi produktami i działalnością inwestycyjną. W tej sytuacji BGŻ S.A., będąc bankiem krajowym i pełniąc funkcje usługowe wobec tych banków, nie stanie się bankiem konkurencyjnym dla banków regionalnych.

Pierwszym etapem realizacji ustawy o restrukturyzacji finansowej banków spółdzielczych i BGŻ było przekształcenie tego ostatniego z banku państwowo-spółdzielczego w bank w formie spółki akcyjnej. Nastąpiło to w terminie ustawowym (9 września 1994 roku). Wówczas to spośród 1650 banków spółdzielczych 1222 banki zamieniły swoje udziały w BGŻ na akcje, a pozostałe banki, które nie wyraziły takiej woli, otrzymały zwrot udziałów. Na dzień przekształcenia BGŻ w BGŻ S.A. wynik finansowy banku wykazywał stratę w wysokości ponad 24,0 bln starych zł. Na koniec marca 1995 roku, w związku z podjęciem przez NBP działań związanych z ogłoszeniem upadłości, części banków, które na trwałe utraciły płynność finansową i nie były zdolne do bieżącego regulowania zobowiązań wobec swoich klientów, ich liczba zmalała do 1176. Wśród tych banków 964 osiągnęły na koniec marca 1995 roku zysk brutto w kwocie 26,8 mln nowych zł, a 212 poniosło stratę brutto w wysokości 13,8 mln nowych zł.

Kapitał akcyjny spółki w dniu przekształcenia wynosił 22.895.400 nowych zł i składał się z: 150881 akcji Skarbu Państwa, co stanowiło 66% kapitału akcyjnego i 78073 akcji banków spółdzielczych, co stanowiło 34% kapitału akcyjnego. Wartość jednej akcji wynosiła po denominacji 100 zł. Jednocześnie Minister Finansów, po uzgodnieniu z prezesem NBP, powołał pierwszy zarząd i pierwszą radę oraz nadał statut BGŻ S.A. W statucie określone zostały obowiązki i prawa BGŻ S.A. jako banku krajowego.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 16 listopada 1994 r. BGŻ S.A. otrzymał z budżetu obligacje restrukturyzacyjne o łącznej wartości po denominacji 1530 mln zł z przeznaczeniem⁽⁸⁾:

- kwoty po denominacji 1.195,8 mln zł na uzupełnienie dokapitalizowania banku do kwoty 1.622,3999 mln zł niezbędnej, według ocen audytora, do restrukturyzacji portfela kredytowego według stanu na 31 grudnia 1992 roku (przy zachowaniu współczynnika wypłacalności na poziomie 8%)⁽⁹⁾,
- kwoty po denominacji 38 mln zł na zrekompensowanie strat, jakie ponieśe BGŻ S.A. po przekazaniu części swojego majątku na tworzenie banków regionalnych, nie obejmując w nich akcji,
- kwoty po denominacji 296,2 mln zł, która zostanie przekazana przez BGŻ S.A. do banków regionalnych, wraz z należnymi odsetkami od tej kwoty, na restrukturyzację wierzytelności zrzeczonych w nich banków spółdzielczych⁽¹⁰⁾. Zostaną one przekazane tym bankom z chwilą ich powstania.

W 1996 roku BGŻ otrzymał obligacje restrukturyzacyjne o wartości 600 mln zł, a następnie o wartości 130 mln zł i 100 mln zł. Warunkiem przyznania tej ostatniej, stumilionowej transzy był zatwierdzenie przez ministerstwo finansów sprawozdania z realizacji programu restrukturyzacyjnego, na jaki przeznaczona była poprzednia transza. W sumie w ciągu ostatnich lat BGŻ otrzymał obligacje restrukturyzacyjne na łączną kwotę 2,36 mld zł⁽¹¹⁾. Dzięki obligacjom restrukturyzacyjnym poprawiła się znacznie sytuacja ekonomiczno-finansowa BGŻ. W 1995 roku BGŻ po raz pierwszy przyniósł zysk netto w wysokości 187 mln zł.

Ustalony został też przez prezesa NBP w uzgodnieniu z Ministrem Finansów (w grudniu 1994 r.) zasięg terytorialny poszczególnych banków regional-

(8) Por. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 listopada 1994 r. zmieniające Rozporządzenie w sprawie określenia banków, którym przekazane zostaną obligacje skarbowe, oraz podziału kwoty przeznaczonej w ustawie budżetowej na zwiększenie funduszy własnych i rezerw banków (Dz. U. nr 127, poz. 595).

(9) Współczynnik wypłacalności, zwany współczynnikiem Cookea jest relacją pomiędzy kapitałem banku a jego aktywami bilansowymi oraz pozycjami pozabilansowymi.

(10) Por. Sprawozdanie z realizacji ustawy z dnia 24.06.1994 r. o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ oraz o zmianie niektórych ustaw za okres od 13 sierpnia 1994 do 13 lutego 1995 r. „Bank Spółdzielczy” 1995, nr 5.

(11) Por. Gocł: Obligacje BGŻ. „Nowa Europa” z dnia 2 stycznia 1997.

nych. Z istniejących wcześniej trzech banków regionalnych tylko jeden (tj. Gospodarczy Bank Wielkopolski w Poznaniu) podjął decyzję o włączeniu się do krajowej grupy banków spółdzielczych. Akcjonariusze pozostałych dwóch banków (tj. Banku Unii Gospodarczej w Warszawie i Gospodarczego Banku Południowo-Zachodniego we Wrocławiu) zdecydowali się pozostać poza nowymi strukturami regionalnymi. Uniemożliwia im to, w myśl ustawy z 24 czerwca 1994 roku, uzyskanie statusu banków regionalnych. W konsekwencji ukształtowały się w Polsce, jak dotychczas, dwie struktury bankowości spółdzielczej o zróżnicowanej sytuacji prawnej.

Nowopowstającym bankom regionalnym BGŻ S.A. przekazał w pełni wyposażone oddziały, co pozwoli im podjąć działalność niezwłocznie po uzyskaniu licencji. Przy tworzeniu banków regionalnych wykorzystana została część majątku BGŻ S.A. wniesiona w formie wkładów niepieniężnych, tj. aportu rzeczowego w wysokości około 40 mld starych zł.

Zgodnie z ustalonymi przez NBP warunkami przyznawania licencji bankowych kapitał akcyjny nowo tworzonego banku regionalnego nie może być niższy, niż jedna czwarta kapitału wymaganego przez Prawo bankowe, stanowiącego równowartość 5 mln ECU. Z uwagi jednak złą sytuację finansową banków spółdzielczych i zbyt małą ich liczbę kwota ta okazała się dla większości banków regionalnych trudna do zebrania. W ten sposób potwierdziły się obawy ekspertów Banku Światowego. Zdaniem bowiem tych ekspertów, w jednolitym systemie spółdzielczości bankowej w Polsce, powinno funkcjonować nie więcej niż 5-6 banków regionalnych. Łatwiej byłoby wówczas zgromadzić niezbędne do uzyskania licencji kapitały⁽¹²⁾. Stąd po negocjacjach nastąpiło obniżenie wymaganych kwot kapitałowych niezbędnych do uzyskania licencji przez banki regionalne do 100 mld starych złotych, pod warunkiem jednak, że wymagana przed rejestracją banku regionalnego wpłata 1/4 kapitału akcyjnego w gotówce wyniesie 25 mld starych złotych. Pozostałe 3/4 kapitału musi być wniesione w ciągu 3 lat od daty rejestracji banku regionalnego⁽¹³⁾.

W związku z tym zgodnie z Porozumieniem z dnia 6 kwietnia 1995 roku w sprawie ustalenia warunków kapitałowych dla nowo utworzonych banków regionalnych, podpisanym przez prezesa. NBP, Ministra Finansów, Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, prezesa. Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, prezesa. Agencji Rynku Rolnego oraz prezesa. Zarządu BGŻ S.A., przewidziano uzupełnienie funduszy tych banków w drodze:

(12) Por. W.Potocki: Eksperci banku światowego o restrukturyzacji BGŻ S.A. i banków spółdzielczych. „Bank Spółdzielczy” 1995, nr 3.

(13) Por. R.Tupin: Konsolidacja banków spółdzielczych i budowa struktur zrzeszeniowych. „Bank Spółdzielczy” 1995, nr 8.

- przekazania im przez Ministra Finansów po 5 mln zł w obligacjach restrukturyzacyjnych serii D Skarbu Państwa, przy czym dochody z tych obligacji powiększą kapitał rezerwowy tych banków,
- zakupu przez ARiMR obligacji wyemitowanych przez banki regionalne za kwotę 5 mln zł od każdego banku regionalnego, z terminem 5-letnim wykupu, oprocentowanych 1% w skali rocznej,
- dokonania przez ARR (do listopada 1995 r.) w bankach regionalnych lokat w wysokości 7-9 mln zł na warunkach pożyczki podporządkowanej na czas nie krótszy niż 3 lata⁽¹⁴⁾.

W ten sposób zlikwidowana została bariera kapitałowa, jaka pojawiła się przy tworzeniu banków regionalnych.

Dopiero jednak w połowie czerwca 1995 roku, a więc niemal w rok po uchwaleniu przez Sejm ustawy o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ, prezes NBP podpisała licencje na działalność dwóch banków regionalnych, tj. *Warmińsko-Mazurskiego Banku Regionalnego S.A. w Olsztynie* i *Lubelskiego Banku Regionalnego S.A. w Lublinie*. W następnych latach powstały: *Małopolski Bank Regionalny S.A. z siedzibą w Krakowie*, *Pomorsko-Kujawski Bank Regionalny S.A. z siedzibą w Bydgoszczy*, *Białtycki Bank Regionalny S.A. z siedzibą w Koszalinie*, *Mazowiecki Bank Regionalny S.A. z siedzibą w Warszawie*, *Sudecki Bank Regionalny S.A. z siedzibą we Wrocławiu*. Jako ostatni został utworzony w maju 1997 roku *Rzeszowski Bank Regionalny S.A. z siedzibą w Rzeszowie*.

Niezależnie od tego w 1995 roku wydane zostało Rozporządzenie Ministra Finansów dotyczące podziału obligacji restrukturyzacyjnych pomiędzy przyszłe banki regionalne⁽¹⁵⁾. Ustalono w nim, że z ogólnej liczby obligacji (296180 sztuk):

- 251180 sztuk będzie przeznaczonych bezpośrednio na restrukturyzację wierzytelności banków spółdzielczych zrzeszonych w bankach regionalnych,
- 45000 sztuk obligacji na zwiększenie kapitału rezerwowego banków regionalnych.

Ustalono wówczas, że podział obligacji, przeznaczonych na restrukturyzację wierzytelności, pomiędzy wszystkie banki regionalne będzie dokonywany proporcjonalnie do kwot wierzytelności banków spółdzielczych zrzeszonych w tych bankach. Ze względu jednak na przedłużający proces licencyjny banków regionalnych zakładany jest etapowy podział obligacji w drodze:

- wstępnego podziału obligacji na restrukturyzację wierzytelności, zaliczonych do należności wątpliwych i straconych ustalonych w oparciu o ich

(14) Przez pożyczkę podporządkowaną należy rozumieć długoterminową pożyczkę udzieloną na warunkach preferencyjnych (niskoprocentowaną), przeznaczoną na zwiększenie kapitałów banku.

(15) Por. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 2 czerwca 1995 r. w sprawie proporcji podziału między banki regionalne obligacji restrukturyzacyjnych na restrukturyzację wierzytelności zrzeszonych w nich banków spółdzielczych (Dz. U. nr 64, poz. 330).

stan w zweryfikowanych sprawozdaniach finansowych banków spółdzielczych na dzień 31 grudnia 1993 roku, w wysokości 40% stanu tych wierzytelności,

- uzupełniającego podziału obligacji między banki regionalne proporcjonalnie do całkowitych kwot wierzytelności trudnych posiadanych przez banki spółdzielcze zrzeszone w bankach regionalnych, po ostatecznym ustaleniu ich wielkości w zweryfikowanych sprawozdaniach tych banków na dzień 31 grudnia 1994 roku.

Ponadto, biorąc pod uwagę brak ostatecznych danych o stanie wierzytelności na koniec 1994 roku oraz decyzji o powstaniu banków regionalnych, wydzielona została, z 251180 sztuk obligacji, 20% rezerwa. Zostanie ona przeznaczona na ewentualne wyrównanie proporcji podziału obligacji w przypadku gdyby banki spółdzielcze zrzeszone dotychczas w BUG S.A. i GBP S.A. przystąpiłyby do trójszczeblowej struktury banków spółdzielczych oraz gdyby wystąpiły istotne różnice w wielkościach tych wierzytelności między ich stanem na koniec 1993 roku i 1994 roku.

Warunkiem przekazania obligacji byłoby jednak spełnienie przez banki regionalne następujących wymogów⁽¹⁶⁾:

- utworzenia w banku regionalnym odrębnego pionu organizacyjnego do restrukturyzacji wierzytelności zrzeszonych w nim banków spółdzielczych,
- ustalenia kwot wierzytelności zrzeszonych banków spółdzielczych, zaliczonych do należności wątpliwych i straconych, przy czym w odniesieniu do obligacji przekazywanych wstępnie na dzień 31 grudnia 1993 roku, w odniesieniu zaś do obligacji przekazywanych uzupełniająco na dzień 13 grudnia 1994 roku,
- zatwierdzeniu przez radę zrzeszenia regionalnego listy wierzytelności zakwalifikowanych przez zarząd banku regionalnego do restrukturyzacji w oparciu o obligacje restrukturyzacyjne,
- podpisania wstępnego uzgodnienia między bankiem regionalnym i zrzeszonymi bankami spółdzielczymi o restrukturyzacji wierzytelności, określającego wstępne zasady i warunki przejęcia przez bank regionalny wierzytelności,
- przyjęcia przez ministra finansów przedstawionego przez bank regionalny planu restrukturyzacji wierzytelności opracowanego wspólnie z radą zrzeszenia regionalnego.

Spełnienie tego ostatniego warunku będzie podstawą do przekazania przez BGŻ S.A. obligacji poszczególnym bankom regionalnym.

(16) Por. Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 2 czerwca 1995 r. w sprawie trybu i zakresu przekazywania zrzeszonym bankom regionalnym obligacji restrukturyzacyjnych serii D na restrukturyzację wierzytelności zrzeszonych w nich banków spółdzielczych (M.P. nr 29, poz. 340).

Banki regionalne po otrzymaniu obligacji restrukturyzacyjnych:

- przejmą od banków spółdzielczych wierzytelności podlegające restrukturyzacji w zakresie i na warunkach wynikających z podpisanych z nimi umów, do wysokości otrzymanych od BGŻ S.A. obligacji restrukturyzacyjnych,
- utworzą rezerwy celowe w wysokości odpowiadającej wartości wierzytelności przejętych od zrzeszonych banków spółdzielczych.

Wierzytelności przejęte od banków spółdzielczych byłyby wykupywane przez bank regionalny od zrzeszonego banku spółdzielczego w formie gotówkowej lub na raty. Uregulowanie należności wobec banku spółdzielczego przez bank regionalny będzie następowało sukcesywnie, zgodnie z harmonogramem obsługi obligacji przez emitenta oraz w miarę uzyskiwania dochodów z windykacji przejętych wierzytelności. Ponadto fakt, iż przebieg procesu restrukturyzacji uzależniony jest od utworzenia i funkcjonowania banków regionalnych, stanowi przesłankę dla przekazania części obligacji bezpośrednio na rzecz banków regionalnych w celu zwiększenia ich kapitału rezerwowego (po 5000 sztuk dla każdego z banków). Pozwoli to na szybsze rozwinięcie przez te banki działalności i uzyskanie możliwości osiągania dochodów. W celu natomiast zapewnienia możliwości kontroli sposobu wykorzystania obligacji przez poszczególne banki regionalne nakłada się na nie obowiązek sporządzania i przekazywania ministrowi finansów, w okresach półrocznych, informacji o realizacji planu restrukturyzacji.

Z powyższych rozważań wynika, że w terminie ustawowym nastąpiło jedynie przekształcenie BGŻ w bank w formie spółki akcyjnej. Proces tworzenia banków regionalnych zakończył się dopiero w maju 1997 roku, a nie jak przewidywała ustawa 13 stycznia 1995 roku. Nie powstały natomiast przewidziane ustawą struktury zrzeszeniowe (tj. Zrzeszenie Krajowe i Zrzeszenia Regionalne). Działalność operacyjną prowadzą jedynie najwcześniej utworzone banki regionalne (tj. w Olsztynie, Lublinie, Krakowie, Warszawie i w Poznaniu)⁽¹⁷⁾. Trwają też prace przygotowawcze do konsolidacji sprawozdań finansowych Zrzeszeń Regionalnych i Zrzeszenia Krajowego. Nie został, jak dotychczas, powołany do życia, przewidziany w ustawie z 1994 roku, własny Fundusz Gwarancyjny. Stąd banki spółdzielcze mogą korzystać z powszechnego systemu gwarantowania wypłacalności w postaci Bankowego Funduszu Gwarancyjnego⁽¹⁸⁾.

W sumie restrukturyzacja finansowa, przeprowadzona na podstawie ustawy z 1994 roku, poprawiła znacznie sytuację ekonomiczną banków spółdzielczych, tym samym przyczyniła się ona do umocnienia spółdzielczości bankowej. Dzięki temu nastąpił wzrost bezpieczeństwa finansowego BGŻ i BS.

(17) Por. A.Kasperowicz, G.Milewski: Licencje mają już wszystkie banki regionalne. Rozmowa z prezesem Zarządu BGŻ S.A. - K.Olesiakiem. „*Agro Serwis*” 1997, nr 11.

(18) Bankowy Fundusz Gwarancyjny został utworzony w 1994 roku. Por. Ustawa z dnia 14 grudnia 1994 roku o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym (Dz. U. 1995, nr 4, poz. 18).